

## ՓՈԽԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻ

### ՊԱՏԳԱՄ՝ ԵՒ ՈՉ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի՝ մեր Փրկչին՝ յարութիւնը, իբրեւ իրողութիւն՝ զոր դարաւոր և բազմակերպ ոգորումներ չեն կրցած հերթել, պատահութեան վերաբերող հարց մըն է անշուշտ. և իբր այդ, կը պատկանի այն ժամանակին՝ ուր տեղի ունեցաւ անիկա: Բայց իբրեւ հոգեկան խորհուրդի զործ կամ եղելութիւն, իր նշանակութեամբը, իր ներդրածութեամբը և անսպառ հետեւութիւններովը, այլ ևս յաւերժաբար կը պատկանի բոլոր ժամանակներուն և բոլոր սերունդներուն, որոնք մարդկային կեանքի շղթան կ'օղակաւորեն դարերուն անձայր շարունակութեանը մէջէն: Այս պատճառաւ, արժէքը՝ զոր կը ներկայացնէ ան ըստ ինքեան և մեզ համար, այլ ևս բարոյական է յաւելա քան պատմական. ու դասը՝ զոր իր տօնը կ'աւանդէ աշխարհի, տարեգրական յիշատակութիւն մը ըլլալէ աւելի՝ բարոյական պատգամ մըն է մանաւանդ, մարդկային հոգիին տրուած: Ընդ տարր համար, պատշաճ է թերեւ այդ անկիւնէն մանաւանդ, այսինքն՝ բարոյական լոյսին տակ աւելի դիտել զայն:

Գաղափարը, զոր կը պանծացնէ անիկա, յարութեան խորհուրդը, անտարակոյս անմահութեան միտքն է գերազանցօրէն: Յարուցեալ Փրկիչը հրաշալի ապացոյցն է մեծ ճշմարտութեան մը, որ քրիստոնէական հաւատքին միջոցաւ հաղորդուեցաւ մարդկութեան: Այդ ճշմարտութիւնը այն գաղափարն է նախ, թէ բուն կեանքը՝ որուն կը ձգտի մարդս իր ամբողջ գոյութեամբը, ոչ թէ մարմինին կեանքն է, այլ հոգիինը, մարմինը՝ անդրուժար մը, միջոց մըն է սոսկ, որուն դերը աւարտելէն յետքը՝ վերջացումովն իր գոյութեան, հոգին կը շարունակէ իր կեանքը, աւելի լուսաւոր և գիտակից էութեամբ. և յետոյ՝ հատուցումին սկզբունքը, այսինքն այն մտածումը թէ այս աշխարհի վրայ անկատար մնացած արդարութիւնը ուրիշ և աւելի քարծր կեանքի մը մէջ անհրաժեշտօրէն պիտի գտնէ իր լրումը. արդարութիւնը բարոյական վիճակ լինելով առաւելապէս՝ բարոյական կամ հոգեկան ոլորտի մէջ է աւելի որ կրնայ գտնել անթերի զոհացում:

Այս տեսութիւնը, իբր վարդապետութիւն, հաւատոյ մաս կազմած այլ ևս մեր կրօնական համոզումներու դրութեան մէջ, մին է ամենէն ներշնչող և կազդուրիչ ուժերէն, որոնք վեր կը բռնեն մեր կեանքը՝ երկրաւոր իրադարձութեանց ընթացքին զինքը զգետնող ազդեցութիւններէն:

Առանց անմահութեան հաւատքին, միտքը պիտի մնար սուղուած մշտական թանձր խաւարի մը մէջ, սիրտը պիտի անշնչանար տեսական մեռելութեան մը Ժաննոյի տակ, իսկ բարոյականը պիտի վերածուէր փորձութեանց թոհու բոհի մը: Առանց անոր՝ մարդը յաւերժական գիշեր մը միայն պիտի ունենար իր զլիւն վերելք, մշտակեցած ծով մը՝ իր հոգիին խորը, և անյատակ անդունդ՝ իր քայլերուն առջև:

Եթէ, ստուգիւ, անմահութեան հաւատքը չլուսաւորէր մեր էութիւնը, անվերջ և աննկարագրելի շուարու մը պիտի մասնուէր մեր մտածողութիւնը։ Մարդկային բնութեան մէջ ամէն ինչ կը ցուցնէ թէ անհուն առարկայի մըն է որ կը ցանկանք ու կը ձգտինք մենք հոգիին։ Բացարձակ և անխառն ճշմարիտի մը, զեղեցիկի մը և բարիի մը տենչը անխաբ իրողութիւն մըն է ներքին մարդուն համար, որ կը զգայ թէ պիտի չկարենայ կատարելապէս երջանիկ լինել առանց անոր զոհացումը ստանալու։ Միեւնոյն ժամանակ ոչինչ սակայն աւելի պայծառ է քան սոստրամախոհութիւնը թէ՛ եթէ սահմանաւոր բարի մը միայն լինէր մեր ձգտումին վախճանը, զմեզ անոր մղող հրաշքը հետզհետէ պիտի շիջանէր մեր մէջ՝ որքան աւելի մերձենայինք մեր ըզձկնէտին։ Մինչդեռ բոլորովին հակառակն է որ տեղի կ'ունենայ։ Մտքի, սրտի և հոգւոյ առաւելութիւններով օժտուած մարդիկ որքան աւելի խորանան ճշմարիտին ծանօթութեան, զեղեցիկին սիրոյն և բարիին կիրառութեանը մէջ, այնքան աւելի կը հրահրուին իրենց մէջ անոնց իղձն ու ծարաւը։ Ինչ որ ապացոյց մըն է ինքնին թէ մեր հոգեկան բարձրագոյն կարողութիւնները ունին անսահման տարողութիւն մը՝ որ անհուն բարիով մը միայն պիտի կարենար լեցուիլ։ Բայց ի՞նչ է որ կու տան մեզի այնքան սեղմ այս բնութիւնը, այնքան նեղ այս աշխարհը, այս կարճ կեանքը և այնքան անկատար այս իրականութիւնը՝ զովանելու համար անձկակարօտ հոգիին այրուցքը։ Ճիշդեմք ճանչնալ, սիրել, ունենալ, վայելել, ապրել՝ ի մի բան՝ և ապրիլ կարելի եղածին չափ աւելի կեանք մը, և անա ամէն տեղ կը հանդիպինք մթութեան, պատրանքի, բաժանումի, տառապանքի և մահուան միայն։ Ինչպէս բացատրել զգացուած անառիկ կարիքներու և հանդիպուած փանաքի միջոցներու այս անելի անհամեմատականութիւնը։ Կենդանին իր բնագոյնը ունի, որ շեշտակի և մեքենականօրէն կը տանի զինքն իր կէտադրած նպատակին։ Թիթեռնիկը իր թրթուրին և թռչնիկը ձուին մէջ թևեր ունին, զորս օր մը կը պարզեն լոյս օդին մէջ՝ հասնելու համար իրենց վախճանին։ Մարդը միայն, բանաւոր մարդը, որ զիտակցութիւնն ունի անհունին, պիտի մնայ անհաղորդ իր իղձերուն լրումին, մնալով այսպէս ամենէն եղկելին ու փանաքին արարածներու կարգին մէջ, որուն՝ ընդհակառակն՝ կը ճանչցուէր ինքը զուրան ու պատկը։ Եթէ, ինչպէս կ'ըսէ արդի իմաստասիրութեան ամենէն մեծ դէմքերէն մին, թէ՛ն այսպէս պիտի վերջանամ և չիք դառնամ իտէալի ճամբուն սկիզբը նոյնիսկ, ինչո՞ւ համար Աստուած յայտնուեցաւ իմ բանականութեան։ Ինչո՞ւ համար անյեղն ու յաւիտենականը մշտական առարկան ըրաւ մտածողմիտ։ Ինչո՞ւ ինծի տուաւ Ան սնէութիւնէն սարսափելու այս վիճակը, լինելու, ապրելու, տեսելու այս կարիքը, որ խորքն է ինքնին բնութեանս, սկիզբը բոլոր կարողութիւններուն և ձգտումներուն։ Ինչո՞ւ մասնաւորապէս ինծի տուած է սիրտ մը, զոր չի կրնար յագեցնել ոչ մէկ մարդկային սէր։ Այս կարողութիւնը, որ կարգի և կանոնի կ'ենթարկէ աշխարհը, այս միտքը՝ որ կը զլէ ու կ'անցնի դայն, այս սիրտը՝ որ կ'արհամարհէ դայն, ինծի տրուած են միթէ իմ յուսահատութիւնս նիւթելու համար։

Ոչ բերեց. ոչ խղճմտանքը, որուն խորը, իբրև վարագուրուած սրբաբանի մը վրայ, գերբնական իմաստութեան մը լոյսը կը նշուէ, ո՛չ ողջմտու-

թիւնը, որ ցոլքն է աստուածային իմացականութեան՝ մարդկային խորհուրդին մէջ, չեն կրնար ընդունիլ որ զքանի մը կաթիլի համար անդունդ մը պեղուած լինի։ Եթէ ցնորք ուն է անմահութեան խորհուրդը մեր ուղեւորին մէջ, եթէ իրականութեան է մը չէ որ մեզի կու գայ անոր տեսիլը, այն ատեն կեանքը պիտի լինէր խաբկանքէ խաբկանք խօլ վազք մը, անխմատ և ապարդիւն։ Ու իտէալը՝ սին երազ մը, ինքն ըստ ինքեան համակ հակասութիւն։

Այս վիճակին մէջ ինչալէ՛ է ահաւանիկ որ Աւետարանը կ'արգիլէ զմեզ, հոգեկան և գերազանցապէս ստոյգ կեանքի մը, բուն կեանքին, իրականութիւնը բանալով և լուսաւորելով մեր հաւատքին առջև։ Ու մեր Փրկչին յարութեան հրաշքը այդ ճշմարտութիւնն է որ կը մտցնէ և կը բազմեցնէ մեր ըմբռնումին մէջ, թոյլ չտալով որ կեանքը միայ մեզի համար անբացատրելի առեղծուած մը, ու անհանդուրժելի բռն մը մեր սրտին վրայ, ու չնեղելով որ ամէն ինչ որ մեր բնութեան մեծութիւնը և ազնուականութիւնը պիտի շինէին՝ դառնան ծաղրելի անհեթեթութիւններ։

Եւ յետոյ, առանց անմահութեան՝ ո՛ւր և ինչո՞ պիտի յանգէր արդարութեան հարցը, որուն զգացումը մարդկութիւնը յաւիտեանապէս սրտատանջող տիեզերական մտահոգութիւնն է։ Եթէ կայ Աստուած մը, եթէ կայ բարոյական օրէնք մը, պէտք է լինի նա հատուցումին իրականութիւնը։ պէտք է որ ո՛ճիւրը անհրաժեշտօրէն ընդունի իր պատիժը և առաքինութիւնը իր պսակը։ Այս տեսակէտով ինչ է սակայն տեսարանը, զոր ամէն օր կը պարզէ մեր աչքին առջև երկրաւոր այս կեանքը, ուր չկայ երբեք կատարեալ հարուցում՝ ո՛չ զրինական, ո՛չ ընկերային, ո՛չ բնական և ո՛չ նոյնիսկ խղճի անսակէտով, քանի որ օրէնքները աւելի պատժական են հոն քան թէ հատուցողական։ Քանի որ հանրային կարծիքը այնքան անվստահելի է հոն, որ աւելի պէտք կայ մաքառելու անոր դէմ քան թէ իր խորհուրդին դիմելու։ Քանի որ բնական ընթացքով մը, այսինքն ֆիզիքական, բնախօսական, տնտեսական և այլ օրէնքներով յառաջ եկած հետեանքները՝ իբրև վիճարկութիւն մեր լուս կամ յոռի դործեւրուն՝ ոչ հանրական են և ոչ իսկ համեմատական։ Քանի որ, վերջապէս, ամենէն դիւցազնական և ամենէն յանցապարտ գործերն իսկ յաճախ կը խուսափին հոն խղճի հատուցումէն, պէտք է լինի այս կեանքէն անդրազոյն և գերիվերոյ ուրիշ կեանք մը՝ ուր մեր բնականութեան և սրտի ու բարոյական զգացման պահանջները ձուլան իրենց լիութիւնը գոհացումը, ու առաքինութեան և երջանկութեան մէջ և վերահաստատուի ներդաշնակութիւնը, որ այնքան խախտած և խանգարուած է աշխարհի վրայ։

Եթէ արդարև զոյ է անհունապէս բարի, արդար և հզօր Աստուած մը, եթէ առարկայական արժէք մը ունի մեր բնականութեան օրէնքները, եթէ արդարութիւնը և բնականութիւնը նախապաշարուած են չեն, պէտք է որ առաքինութիւնը վարձատրուի և մոլութիւնը պատժուի։ Այդ բանը՝ որ չի կատարուիր այս աշխարհի մէջ, պէտք է լինի ուրիշ կեանքի մը մէջ։ Ու այդ կեանքն է որ մեզի մատնանիլ կ'ընէ անմահութեան հաւատքը, զոր կը հաստատէ Քրիստոսի յարութեան սքանչելիքը։

## ԿՐՈՆԱԿԱՆ

## «ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՁԵՁԻ»

Ողջոյնի այս բանաձևը Յարուցեալ Փրկչէն սորվեցան նախկին քրիստոնէականներն ու հաւատացեալները: Հաւատացէ՛ք որ լաւազոյն ժողթանքն է այն ռեէանձի հոմար ամէն ժամանակ: Խաղաղութիւնը գերազոյն բարիքն ու կարիքն է եղած և է՝ բոլոր դարերուն և բոլոր ժողովուրդներուն հոմար:

Յարութեան երեկոյին, մեր Տիրոջ Սիրոնի վերնատան մէջ իր աշակերտներուն ուղղած ողջոյնի մտ բանաձևը արդէն աւետած էր սարկուլութեան հրեշտակներու բերնով, Բեթղէհէմի մէջ, Ս. Կնիքեան սրբազնասուրբ դիշերին: Հնազաղութեան իշխանն կոչուած է նոյն ինքն Քրիստոս:

Մօտ երկու հազար տարի է անցած Քրիստոսի օրէն: Սակայն «Լ» է խաղաղութիւնը երկրի վրայ: Ազգերն ու ժողովուրդները երբեք չեն իրարու հետ հաւաքութեամբ ապրած, ժարգավայել և առատածանոց յարաբերութիւն ստեղծած են: Երա՛ւ է արդեօք, պարտաւ յոյս մը, խաղաղութիւնը ու պատրաստութիւնը խաղաղութեան յղացքը, կը մղուինք մերթ մտածելու:

Շատ անգամ, ոչ-քրիստոնէայ ազգերն ու ժողովուրդները հեղեղեցով ու իրաւունքով հարց կու տան. «Ո՞ւր է հնազաղութեան իշխանին բերած խաղաղութիւնը: Ու մենք, ապշած ու անճր-

կած, կը դժուարանանք պատասխան մը նարելու:

Այսօրուան աշխարհը կը տառապի խաղաղութեան կարօտէն: Բայց խաղաղութիւնը բռնի ոյժով ու արիւնահեղութեամբ չի հաստատուիր: Ձէ կարելի պատերազմ մղել խաղաղութեան սիրոյն: Հո՛ս է անաոր կը կայանայ մեծագոյն սխալը քաղաքագէտներուն, որոնք ապահովութիւնն ու խաղաղութիւնը կը վստահին միայն քաղաքամբ քանակներու ու կործանող փիւռ զինքերու: Այդ բոլորը կը ստեղծեն վախի, կանկածի ու անվստահութեան մթնոլորտ մը, ուր խաղաղութիւնը չի կրնար արմատանալ ու աճել:

Խաղաղութիւնը ներքին, հոգեկան վիճակ մըն է: Եթէ մարդ հաշտ չէ ինքզինքին, իր խղճին հետ, արտաքին ազդակներ չեն կրնար հանգարտութիւն բերել իր սրտին: Ընդհակառակը, երբ մէկուն միայնքն ու արտաքին պարտութեամբ են երկնատուր այդ խաղաղութեամբ, արտաքին աննպատակ պայմաններ ու պարագաներ, մարդըք նախամենն ու քամահրանքը անկարող կ'ըլլան վրդովելու զայն: Բազմաթիւ են հաւատացեալներու փորձառութիւնները այս մասին:

Ղուկասու Աւետարանին մէջ (ժԲ., 49-53), Յիսուս կ'ըսէ. «Ես կրակ ձգելու եկայ երկրի վրայ...: Կը կործէ՞ք թէ ես երկրի վրայ խաղաղութիւն տալու եկայ: Ձեզի կ'ըսեմ՝ ո՛չ»:

Խաղաղութիւնը Աստուծոյ ատրոգելիներէն մին է: Աստուած խաղաղութեան Աստուած է: Ուր որ Աստուած կը բնակի՝ այնտեղ խաղաղութիւն կը տիրէ: Քրիստոս խաչի շուքին ներքե Իսկ լեցուած

Այդ սքանչելիքը, զերբնական պարագաներու մէջ տեղի ունեցած, իրողութիւն մըն է սակայն, որ իր տեղը ունի մարդկային պատմութեան մէջ: Ու պարպուած գերեզմանը, որ շրջանակն է պատմականացած այդ իրողութեան պատկերին, յաւիտենական այն բնին է՝ որուն վրայէն պիտի արձագանգէ միշտ այն պատգամը, զոր Խնքն Իսկ հնչեցուց իր բարեկամին պարպուած գերեզմանին առջև. «Ես Իսկ եմ յարութիւն և կեանք. որ հաւատայ յիս, թէպէտև մեռանի՛ կեցցէ. և ամենայն օր կենդանի է և հաւատայ յիս՝ մի՛ մեռցի»: